

PIECI DIŽI NOVADI

KURZEME

Kurzemes novada
tautastērps,
18.–19. gadsimts

VIDZEME

Vidzemes novada
tautastērps,
18.–19. gadsimts

ZEMGALE

Kviešu lauks
Zemgales līdzenumā

Zemgales novada
tautastērps,
18.–19. gadsimts

LATGALE

Latgales novada
tautastērps,
18.–19. gadsimts

SĒLIJA

Sēlijas novada
tautastērps,
18.–19. gadsimts

PIECI DIŽI NOVADI

SVARĪGI

- Latvijas kultūrvēsturiskie novadi ir Vidzeme, Latgale, Kurzeme, Zemgale un Sēlija. Tie atšķiras savā starpā ar kultūras un vēstures mantojumu.
- Latvijā pastāv arī mazākas kultūrtelpas novadu ietvaros. Piemēram, Suitu novads, Lībiešu krasts.
- Latvijas rietumu daļā atrodas Kurzeme, austrumos – Latgale, dienvidaustrumu daļā – Sēlija, ziemeļos un centrālajā daļā – Vidzeme, dienvidos – Zemgale.
- Novadus mēdz saukt arī par latviešu vēsturiskajām zemēm.
- Novadu nosaukumi (izņemot Vidzemi) atvasināti no senatnē novados dzīvojošām dažādām ciltīm, no kurām laika gaitā izveidojās latviešu tauta: Kurzemē jeb Kursā dzīvoja kurši un līvi jeb lībieši, Zemgalē – zemgaļi, Sēlijā jeb Augšzemē – sēļi, bet Latgalē – latgaļi.
- Apceļojot Latvijas novadus, iespējams dzirdēt latviešu valodu dažādās intonācijās un izloksnēs – latgaliešu, ventiņu, lībiešu, sēļu un citās.
- Latvijas Republikas ģerbonī trīs zvaigznes simbolizē Kurzemi, Vidzemi un Latgali.

INTERESANTI

- Latvijas teritorija nav liela – vienas dienas laikā iespējams apceļot visus Latvijas kultūrvēsturiskos novadus, apzinot kaut nelielu daļu no katra novada savdabības.
- Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā Rīgā iespējams aplūkot dažāda laika dažādu Latvijas novadu lauku sētas.
- No Zemgales nāk četri Latvijas prezidenti – Alberts Kviesis, Gustavs Zemgals, Jānis Čakste un Kārlis Ulmanis, par kuriem sarakstīta arī grāmata “Četri diži zemgalieši”.
- Daudzas pasaules slavenības dzimušas Latvijas novados, piemēram, Arvīds Blūmentāls jeb Krokodilu Harijs, kas ir prototips Krokodilam Dandijam, dzimis Kurzemē, bet pasaules slavenais mākslinieks Marks Rotko – Latgalē.
- Zemgalē atrodas vienīgā pilsēta Latvijā – Auce, kurai ir arī vārdadiena, to svin 4. martā.
- Latvijas zilās govys (sauc arī par Latvijas zilo, līvu govi, jūras govi jeb mēness govi) izcelsmes vieta ir Kurzeme. Tā ir ļoti reti sastopama šķirne, kuru pārsvarā audzē Kurzemē, bet nelielos daudzumos tā sastopama arī citos Latvijas novados.
- Latvijas kultūrvēsturiskie novadi apdziedāti arī dziesmās. Viena no emocionāli visaizkustinošākajām ir komponista Ērika Ešenvalda un teksta autore Anitas Kārklīņas “Dvēseles dziesma”. Viena no jautrākajām Raimonda Paula dziesmām ar Jāņa Petera vārdiem ir “Jums, mīļie draugi” no kinofilmas “Īsa pamācība mīlēšanā”, kur ar humoru apdziedātas dažādu novadu sievietes. Novadi apdziedāti arī Ata Auzāna dziesmā “No četriem novadiem austs” (dziesmas varat noklausīties, *YouTube* meklētājā ierakstot attiecīgās dziesmas nosaukumu).
- Katru kultūrvēsturisko novadu raksturo tautastērps. Video materiālus par tautastērpiem varat noskatīties, *YouTube* meklētājā ierakstot vārdus “tautastērps”, “tautastērpu skate”.

VĀRDI, KAS JĀZINA

- Novads, kultūrvēsture, ģerbonis, apvidus, simbolizēt, reģions.

FIVE GREAT REGIONS

IMPORTANT

- Latvia's cultural-historical regions are Vidzeme, Latgale, Kurzeme, Zemgale and Sēlija. They differ from each other in their cultural and historical heritage.
- There are also smaller cultural areas within the regions. For example, the Suiti region, the Liv coast.
- Kurzeme is located in the western part of Latvia, Latgale in the east, Sēlija in the south-east, Vidzeme in the northern and central parts, Zemgale in the south.
- The regions are also known as the historical Latvian lands.
- The names of the regions (with the exception of Vidzeme) derive from the different tribes that lived in the regions in ancient times and from which the Latvian nation evolved over time: the Curonians and Livs lived in Kurzeme or Kursa, the Zemgalians in Zemgale, the Selians in Sēlija or Upper Latvia, and the Latgalians in Latgale.
- When travelling around the regions of Latvia, you can hear the Latvian language in different intonations and dialects – Latgalian, the Ventīņi dialect, Liv, Selian and others.
- The coat of arms of the Republic of Latvia has three stars symbolising Kurzeme, Vidzeme and Latgale.

INTERESTING FACTS

- Latvia is not a large country – in one day you can travel around all the cultural and historical regions of Latvia, discovering at least a small part of each region's uniqueness.
- At the Latvian Ethnographic Open-Air Museum in Rīga, you can see farmsteads from different regions of Latvia at different times.
- Four Latvian presidents – Alberts Kviessis, Gustavs Zemgals, Jānis Čakste and Kārlis Ulmanis – came from Zemgale, and the book "Četri diži zemgalieši" (Four Great Zemgalians) was written about them.
- Many world celebrities were born in regional Latvia, for example, Arvīds Blūmentāls or Crocodile Harry, the prototype for Crocodile Dandy, was born in Kurzeme, while the world-famous artist Mark Rothko was born in Latgale.
- The only town in Latvia to have a name day – 4 March – is Auce, located in Zemgale.
- The Latvian blue cow (also called Latvian blue, Liv cow, sea cow or moon cow) originated in Kurzeme. It is a very rare breed, mainly bred in Kurzeme, but also found in small numbers in other regions of Latvia.
- Latvia's cultural and historical regions are also sung about in songs. One of the most emotionally moving is "Dvēseles dziesma" (Song of the Soul) by composer Ēriks Ešņvalds and lyricist Anita Kārklīņa. One of the funniest songs by Raimonds Pauls, with words by Jānis Peters is "For You, Dear Friends" from the film "Īsa pamācība mīlēšanā" (A Short Lesson in Loving), where songs are sung about women from different regions in jest. The regions are also the theme of the song "Woven from four regions" by Atis Auzāns (you can listen to the songs by typing the name of the song into YouTube).
- Each cultural and historical region is characterised by a national costume. You can watch videos about folk costumes by typing "folk costume", "folk costume show" into YouTube.

WORDS TO LEARN

- Region, cultural history, coat of arms, locality, symbolise, region.

VIEGLI UZDEVUMI

Iepazīsti Latvijas dabu Latvijas pilsētu ģerboņos!
Izlasī aprakstus, virs svītras raksti attiecīgo dzīvnieku vai putnu un ieraksti atbilstošo ciparu pie attiecīgā ģerboņa!

Auce (Zemgale)

Baldone (Vidzeme)

Grobiņa (Kurzeme)

Staicele (Vidzeme)

Viļaka (Latgale)

Aknīste (Sēlija)

vāvere
stārķis
ezis
vēzis
dzērve
briedis

1. Šajā ģerbonī ir _____ sudraba krāsā. Tā kreisajā kājā tur zelta akmeni. Tā ir pilsētas modrības simbols – tā sargā pilsētas mieru. Ja putns aizmigs, akmens no kājas izkritīs.

2. Šajā ģerbonī ir baltais _____. Kādā vējainā dienā tas izkrita no ligzdas, bet to izārstēja pilsētas ārsts. Tā putns kļuva par pilsētas simbolu un svētību.

3. Šajā ģerbonī ir melns _____ uz sarkana fona. Tas ir ar zelta stīgām. Ģerboņa pamatā ir Kurzemes un Zemgales hercoga Jēkaba tirdzniecības flotes karogs.

4. Šī ģerboņa centrā ir _____. Tā zelta galva ir uz zaļa fona, jo apvidus bija un ir bagāts ar mežiem. Augšdaļā uz melna fona atrodas horizontāla sudraba josla.

5. Šajā ģerbonī ir sarkana _____. Viņas ķepās ir priežu čiekurs. Tas simbolizē pilsētu kā kūrortpilsētu. Agrāk pilsētā bija sēravots. To lietoja ārstniecībā, un šo avotu simbolizē trīs zelta krāsas pilieni.

6. Šī ģerboņa centrā ir _____ ar 49 adatām. Pilsētas apkārtnē ir daudz šo dzīvnieku. Ģerbonī ir arī trīs zili linu ziedi. Tie norāda uz kādreizējo pilsētnieku nodarbošanos – linu audzēšanu.

VIDĒJI GRŪTI UZDEVUMI

Iepazīsti daudzveidīgos Latvijas kultūrvēsturiskos novadus! Lasi tekstus un virs svītras ieraksti atbilstošā virsraksta burtu!

- A Novads, kurā ir visvairāk pilskalnu
B Novads, kas plaukst un zied Latvijas vidienē
C Novads, kurā dzimusi latviešu nacionālā kultūra
D Novads, kas spoguļojas zilajos ezeros
E Novads, kas krāšņs kā suitu sievu brunči

_____ 1. Vidzemē atrodas trīs republikas nozīmes pilsētas – Rīga, Jūrmala un Valmiera. Te atrodas akmeņainā Latvijas jūras piekraste, augstākā Latvijas virsotne – Gaiziņš, lielākā ala – Gūtmaņala un izteiksmīgie ieži un klintis – Zvārtes iezis, Sietiņezis, Ērgļu klintis. Vidzemi uzskata par latviešu kultūras šūpuli, tieši te notika pirmie Dziesmu svētki Dikļos, veidojās latviešu nacionālā kultūra – literatūra, tēlotājmāksla un muzikālā daiļrade. Vidzeme ir arī speķa pīrāgu dzimtene.

_____ 2. Kurzemē atrodas divas valsts nozīmes neaizsalstošas ostas pilsētas – Liepāja un Ventspils. Kurzemei ir liela dabas apstākļu dažādība. Kurzemi raksturo senie etnogrāfiskie novadi – Bārta, Nīca, Rucava, Alsunga ar suitu kultūru un savdabīgajiem, bet garšīgajiem sklandraušiem. Kurzeme nav iedomājama arī bez Kuldīgas vecpilsētas Ventas senlejā un Lībiešu krasta Ziemeļkurmē.

_____ 3. Latgalē ietilpst divas lielākās valsts nozīmes pilsētas – Rēzekne un daļēji Daugavpils. Latgales dabas ainavai raksturīgas augstienes un ieplakas. Latgales dienvidu daļā atrodas Latgales augstākā virsotne Lielais Liepukalns (289 m virs jūras līmeņa), no kura paveras iespaidīgs skats uz Rāznes ezeru. Latgali kopā ar kaimiņvalsts Lietuvas novadiem reizēm sauc par Baltijas Ezerzemi. Latgales ainavu grezno arī katedrāles un baznīcas. Aglonas bazilika ir viens no lielākajiem Baltijas katolicisma centriem, kas katru gadu pulcē daudzus tūkstošus svētceļnieku. Latgale nav iedomājama arī bez latgaliešu valodas, keramikas un gardajiem buļbešņīkiem – apceptiem un pildītiem kartupeļu plāceņiem.

_____ 4. Zemgales teritorijā atrodas divas valsts nozīmes pilsētas – Jelgava un Jēkabpils. Pateicoties auglīgajām augsnēm Zemgales līdzenumā, jau kopš seniem laikiem Zemgale ir dēvēta par Latvijas maizes klēti. Iespējams, tāpēc Zemgalē iecienīts ēdiens ir dažāda veida pankūkas, ko cep no dažādiem miltiem – rudzu, kviešu, miežu, auzu, griķu un pat zirņu. Novads ir bagāts ar nacionālas nozīmes kultūrvēsturiskajiem pieminekļiem un tūrisma objektiem. Zemgalē apskatāmas Jelgavas un Rundāles pils, Bauskas un Dobeles pilsdrupas. Rundāles pils dārzā aug aptuveni 2000 šķirņu rožu, bet Dobelē – Baltijas valstīs lielākais ceriņu dārzs.

_____ 5. Sēlija ir Daugavas kreisā krasta novads, un par tās neoficiālo centru tiek uzskatīta Viesīte. Sēlijai raksturīga zaļa, mežiem bagāta, taču pauguraina ainava. Tās augstākā virsotne – Ormaņkalns – atrodas pie Saukas, kur, uzkāpjot esošajā skatu tornī, paveras elpu aizraujošs skats uz Saukas ezeru un Sēlijas mežiem. Sēlijā atklātas vairāk nekā 40 vietas, ko var saistīt ar pilskalniem. Sēlieši savus viesus cienā ar grūbu biezputru, kas saņemta ar speķi un ko sauc par škvarku.

Pārlasi vēlreiz tekstu un aizpildi tabulu! Katrā ailē pretī novadiem ieraksti vismaz vienu parādību, kas tam raksturīga!

Novads	Nozīmīgs kultūrvēstures piemineklis vai dabas objekts	Nacionālais ēdiens
Kurzeme		
Vidzeme		
Latgale		
Zemgale		
Sēlija		

GRŪTI UZDEVUMI

Izlasi tekstu!

Latviešu tautastērpi ir ļoti nozīmīga un nacionāli savdabīga latviešu kultūras mantojuma sastāvdaļa. Tie veido cilvēka sabiedrisko apziņu, atspoguļo statusu un izcelsmi. Tautastērps ir veidojies un pastāvējis noteiktos ģeogrāfiskos un ekonomiskos apstākļos un nepārtraukti attīstījies dažādu tradīciju ietvaros.

Latviešu tautastērpus iedala arheoloģiskajos un etnogrāfiskajos tautastērpos. Arheoloģiskie tērpi un rotas attiecināmi uz 7.–13. gadsimtu. Šos tērpus nēsāja senās baltu ciltis – latgaļi, kurši, zemgaļi, sēļi, un somugri – lībieši. Arheoloģiskajos tērpos dominē tumši zilā krāsa, un to papildināja liels skaits metāla rotu, kas katrai ciltij bija atšķirīgas.

Etnogrāfiskie tērpi – goda tērpi, darba tērpi un ikdienas tērpi – attiecināmi uz 18. un 19. gadsimtu. Par latviešu etnogrāfisko tautastērpu sauc tikai zemnieku, amatnieku, zvejnieku un citu vienkāršo lauku ļaužu tradicionālo apģērbu. Tas ir veidojies un attīstījies daudzu gadsimtu gaitā un pastāvējis līdz 19. gadsimta vidum, kad to pakāpeniski nomainīja pilsētas modes apģērbs.

Goda tērpi, atšķirībā no darba vai ikdienas apģērba, ir grezni gan krāsās, gan rakstos. Tāpat kā mūsdienų apģērbs, arī tautastērpi tika piemēroti gadalaikam un klimatiskajiem apstākļiem. Tautastērpu veido krekli, brunči, jaka, ņieburs, villaine, vainags vai aube – sievietēm, bet vīriešiem – bikses, ģise, pusgarie vai garie svārki, veste, cepure. Kājās vilka adītas vilnas vai diegu zeķes, melnas kurpes uz zema papēža, dažviet arī pastalas; vīrieši – arī zābakus.

Tautastērps atspoguļo tautas skaistuma izjūtu, ornamenta izveides un krāsu salikumu māku, kā arī amatniecības prasmes.

Atzīmē, kurš apgalvojums atbilst tekstam!

- 1. Latviešu tautastērps atspoguļo cilvēka statusu sabiedrībā un piederību konkrētai vietai.
- 2. Seno Latvijas iedzīvotāju tautastērps bija vienkāršs.
- 3. Etnogrāfiskais tērps 19. gadsimtā bija plaši izplatīts starp visiem Latvijas teritorijas iedzīvotājiem.
- 4. Etnogrāfiskais tautastērps pildīja dažādas funkcijas un tika pieskaņots laikapstākļiem.
- 5. Goda tērpi ir spilgti, tos rotāja bagātīgi raksti.
- 6. Tautastērps ir tautas estētiskās gaumes liecinieks.

Izlasi latviešu tautas teiku “No kurienes tautastērpos ir krāsas” un ievieto atbilstošo vārdu!

sarkanajai, dodot, jūrmalā, maza, baltos, palikušas, nebija

Kad velns izgājis _____ (1) krāsot krāsu podus, pirmās to pamanījušas nīcēnieces. Paķērušas savus _____ (2) brunčus un skrējušas lūgties, lai _____ (3) sarkano krāsu. Kopš tā laika Nīcas meitas greznojas košajos lindrakos. Bārtas meitas atsteigušās, kad krāsas palicis vairs tikai _____ (4) malai. Bet no sarkanajām krekla piedurknēm nācies atteikties: tās _____ (5) baltas vai melnas. Rucavietes ieradušās, kad nekas vairs _____ (6) atlicis. Velns izgrabinājis katlu, bet iznākusi tikai _____ (7), sarkana stīpiņa un mierinājumam – arī krāšņais krekla krūms.

Nīca

Bārta

Rucava

ATBILDES

VIEGLI UZDEVUMI

Auce (Zemgale) – 3.

Baldone (Vidzeme) – 5.

Grobiņa (Kurzeme) – 1.

Staicele (Vidzeme) – 2.

Viļaka (Latgale) – 6.

Aknīste (Sēlija) – 4.

1.	dzērve
2.	stārķis
3.	vēzis
4.	briedis
5.	vāvere
6.	ezis

VIDĒJI GRŪTI UZDEVUMI

1.	C
2.	E
3.	D
4.	B
5.	A

Novads	Nozīmīgs kultūrvēstures piemineklis vai dabas objekts	Nacionālais ēdiens
Kurzeme	Etnogrāfiskie novadi – Bārta, Nīca, Alsunga, suiti, Ventas senleja, Kuldīgas vecpilsēta, Lībiešu krasts.	sklandrauši
Vidzeme	Gauja, Gaiziņš, Gūtmaņala, Zvārtes iezis, Sietiņiezis, Ērgļu klintis, Diesmu svētki Dikļos.	speķa pīrāgi
Latgale	Lielais Liepukalns, Rāznas ezers, baznīcas, katedrāles, Aglonas bazilika, keramika.	bulbešņiki
Zemgale	Jelgavas pils, Rundāles pils, Kokneses pilsdrupas, Dobeles pilsdrupas, ceriņu dārzs Dobelē.	pankūkas
Sēlija	Viesīte, Ormaņkalns, Saukas ezers, pilskalni.	škvarka

GRŪTI UZDEVUMI

1.	X
4.	X
5.	X
6.	X

1.	Jūrmala
2.	baltos
3.	dodot
4.	sarkanajai
5.	palikušas
6.	nebija
7.	maza

IZMANTOTIE MATERIĀLI

Teksti

Latvijas reģioni | Latvia Travel

Latvijas kultūrvēsturiskie novadi — Vikipēdija (wikipedia.org)

Vidzemes plānošanas reģions

Maršruti Latgalē – Vasals Latgolā (visitlatgale.com)

Par Latgali | Latgales plānošanas reģions (lpr.gov.lv)

Kurzemes tūrisma asociācija

Par Kurzemi – KURZEMES PLĀNOŠANAS REĢIONS (kurzemesregions.lv)

Sēlija — Vikipēdija (wikipedia.org)

Tūrisms Sēlijā – viesite.lv

Tautastērpi — Katram Savu Tautastērpu (katramsavutautasterpu.lv)

Tautastērps | Latvijas kultūras kanons (kulturaskanons.lv)

Tautastērpi | Tautas tērpi, lina apģērbi, tērpu noma – Anvi AM

Attēli

Līvu (Lībiešu) krasts | Latvia Travel

Kviešu lauks – Graudaugi – redzet.eu

Dignājas pilskalns (celotajs.lv)

fotOblog.ninja – Latgales ezeri / giskim / Daba / fotOgalerijas bildes (google.lv)

Gaiziņkalns | Latvia Travel

Latvian Folk Dress | Latvia.eu

SENĀ KLĒTS | Tautastērpi | Etnogrāfija | Adīti cimdi (senaklets.lv)

Ciemos “Atālu rijā”, kur skatāma Dvietes palienes sētas seno koka priekšmetu kolekcija | LA.LV

Nīcas tautastērps. Sintija Spīgere – draugiem.lv Latvian folk costume – Nīca region. | European costumes, Folk costume, Traditional outfits (pinterest.com)

Tautas tērpu īpašnieki un kolektīvu dalībnieki aicināti vienoties virtuālā gājienā “Uzvelc tautas tērpu par godu Latvijai”
liepajniekiem.lv

Tautastērpa etalons: atklās izstādi “Bārta godos” | LA.LV (google.lv)